

Nikola STANKOVIĆ
Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu

ONTOLOGIJA ZLA U KVIRINA VASILJA

Sažetak

U članku je riječ o shvaćanju fizičkoga, moralnog i metafizičkoga zla u filozofiji Kvirina Vasilja. Budući da on ne prihvaća postojanje metafizičkoga zla kao zasebna realiteta (metafizičko se zlo u njega razumijeva iz krajnjega cilja ili finalnoga karaktera), postavlja se pitanje kakva se realnost priznaje fizičkom i moralnom zlu. Vasilj ne prizna da je fizičko zlo puki nedostatak dobra (privatio boni), nego njegovu realnost vidi u posebnom obliku, barem kao razdvajanje onoga što pripada zajedno ili pak spajanje onoga što ne ide skupa. Isto tako, postavlja se pitanje kakav odnos ima fizičko prema moralnom zlu i bi li ljudi uistinu trpjeli ako nitko ne bi ništa griješio, tj. ako bi svi bili moralno savršeni. U radu se dakle pokušava ontološki odrediti što bi prema Kvirinu Vasilju imalo biti zlo s obzirom na njegovu zbilju. Ono za Vasilja svakako nije utvara nego realitet s kojim čovjek mora računati. Svatko se s njim obračunava na svoj način, bilo da oni dobri pred njim postaju još boljima, bilo da zli bivaju još gori. Problem nije jednostavan – ni za Vasilja.

Ključne riječi: metafizičko zlo, fizičko zlo, moralno zlo, ontologija zla.

1. Formuliranje problema

Možemo na početku prihvatiti da je ontologija najopćenitija znanost, a promatra ili proučava sve čemu se na bilo koji način može reći da je biće, tj. da mu pripada bitak ili zbiljnost bivovanja. U materijalni objekt ontologije pripada i sve što je moguće kao i ono što nije moguće, ito

uvijek u usporedbi s onim što doista postoji – jer biće se najprije studira na realnom biću, ne na mogućem, a pogotovo ne na onom nemogućem. Dakle, sve što od bića odudara ili mu se protivi može biti predmetom ontologije. Naravno, uvijek samo ukoliko se uspoređuje s realnim ili mogućim bićem.

U ontologiji se proučava i zašto takvo nešto nemoguće zaista ne bi moglo biti. Tako se ipak može reći da ontologija za materijalni objekt u prvom redu ima biće, ito pod vidikom bića, odnosno ona želi istražiti po čemu se nekom biću može reći da je uistinu biće te mu onda istražuje krajnje uzroke i počela.

S tim u vezi postoji zabluda onih koji drže, potaknuti Heideggerovom mišlju o zaboravu bitka, da ontologija u proučavanju bića ne dopijeva do bitka. Međutim, iako je ona u nekih mislilaca i zaboravila na bitak, u Tome Akvinskoga zasigurno nije. U njega nema bića bez bitka, no istina je i to da je temelj svakoga bitka upravo biće kojemu je bit biti. Doduše, o tome Biću mi nemamo adekvatan pojam nego samo analogan. Stoga zablude i nastaju upravo onda kada se ne prizna analogija. Bez nje se svaki govor o biću i bitku mora zaplesti u nerješive poteškoće.

Glede Heideggerove filozofije, moglo bi se reći da ona izričito govori o bitku, ali istodobno bi joj se moglo zamjeriti da ona bitak suzuje na vrijeme te tako osiromašuje bitak za njegovu vječnost.

a) Govoreći o ontologiji zla, odmah se postavlja pitanje o zlu kao nekom biću (*on*) o kojemu se onda može izreći riječ (*logos*), tj. izvesti *-logija* ili znanost. Riječ je najprije o postojanju ili nepostojanju zla. Postoji li ono kao realno biće, ili je samo moguće, ili je pak posve nemoguće? Ako bi bilo samo moguće te se nikada ne bi realiziralo, zlo nas vjerojatno ne bi odviše zabrinjavalo. No, navika da zla nema ne bi utemeljila apsolutnu sigurnost kako nikada ne će nadoći ono što je moguće. Bavljenjem ontologijom zla i u tome slučaju ne bi bila puka razbibriga. Ono kao moguće bilo bi ipak realna prijetnja. Mogućnost zla tada bi se ipak studirala na temelju onoga dobrog što nije apsolutno dobro i nije nužno da u svojim promjenama ne iskaže i svoju mogućnost da bude manje dobro nego bi trebalo biti.

Budući da nas zlo egzistencijalno pogađa, ne samo kao prijetnja nego i zbiljskim nepovoljnim događanjem, moramo izdašnije vidjeti što o njemu kaže ontologija koja se bavi bićem kao bićem. Što je zlo na bićevnom i bitkovnom planu? Ako mu pripada, pita se kako mu i kakav mu bitak pripada. Ako mu pak ne pripada, zašto onda o njemu govorimo? Može li se jednostavno reći da je dobro ono što postoji, a ono što ne postoji i ne zasluđuje da mu pridijevamo bitak? Parmenid bi nas nazvao čudnim imenom kada bismo rekli da nebiće postoji. S druge pak strane, ako ima zla, je li ono nepostojeće postojanje ili pak postojeće nepostojanje?

Ako zlo postoji, onda je svakako podvrgnuto ontološkom proučavanju, barem onoj općoj ontologiji koja iz formalnoga vidika ne ispušta nijedno biće ukoliko je biće. Ukoliko pak zlo ni u kojem slučaju nije biće niti je u odnosu prema njemu, onda ono nikako ne postoji pa se o njemu i ne može činiti nikakva teoretska znanost jer je znanost uvijek o nečemu što na bilo koji način jest pa se ono onda promatra kako bi se stvorilo znanje na temelju temeljitoga studija o temelju zla u biću ili pak u nečemu drugome, ako se o nečemu drugome uopće može govoriti da postoji i da ima utemeljujuću ulogu.

Ako se ipak govori o zlu a ne prizna mu se ni to da je biće (jer da je biće, bilo bi dobro) niti da ga uopće nema (da ga nema, ne bismo od njega trpjeli), onda ga se svrstava u nešto treće. Što je to treće? Treće se može dopustiti ako ne prihvaćamo osnovno načelo bivovanja, da se biti i nebiti bezuvjetno protive. Govoreći o zlu, hoćemo li upasti u kontradikciju sami sa sobom – proglasiti bićem ono što se njemu bezuvjetno protivi?

No, kaže se da zla ipak nekako ima i da nekako postoji. Postavlja se pitanje što ontologija ima s time. Što bi bilo zlo i smije li se ontologija baviti njime te, ako bi se njime bavila, bi li prelazila u neko drugo područje koje njoj ne pripada? Opet se nabacuje ono pitanje može li nečega biti čemu ne bi pripadao bitak. Ako takvo nešto postoji, nije li ono u sebi proturječno? I jest i ne pripada mu bitak. To je nemislivo pa se ne smije ni misliti ni reći. Takav je put posve neprohodan za ljudsko mišljenje, kako upozori božica Dike mladića Parmenida kada se dao na glasovit put.

Jesu li nam sva vrata zatvorena pri pokušaju pronicanja u bit zla koje se iz dana u dan pokazuje tako moćno i snažno ništeći mnoga prirodna

bića i unesrećujući bezbrojne ljude? Dovoljno je pomisliti samo na klasični primjer potresa u Lisabonu (1755.), na cunami (tsunami) i njihove žrtve kao i bezbrojne poginule u ratovima, a napose valja misliti na žrtve fašističkoga i komunističkoga totalitarizma dvadesetoga stoljeća. Komunisti ni danas ne priznaju da je dio njih, napose svojim poratnim ponašanjem, obeščastio plemenitu ideju antifašizma. Ubijali su ljude ne gledajući previše tko se ogriješio o druge, a tko nije. Tako su stradali mnogi posve nevini ljudi. Komunisti se i danas ispričavaju izjavom da je među ubijenima bilo i onih koji su bili krivi. To je izraz onoga njihova “naprednog” mišljenja koje poneki i danas javno zastupaju ne misleći pritom da bi po takvoj logici morao stradati cijeli svijet jer u njemu ima zločinaca, pa i komunističkih.

Naravno, u beskraj bi se mogla nabrajati zla koja pogađaju ljude. Tu su već spomenute prirodne katastrofe, bolesti i nevinih i grješnih, nepravde kojima su mnogi izloženi. Napose je stravičan primjer patnje nevine djece. Tim je patnjama teško naći neki smisao i opravdanje. Pred takvim prizorima čovjek se zaista zgraža pitajući se hoće li i dalje tražiti smisao ili će pak od njega odustati. No, kako se od smisla ne može ni odustati a da se ne potraži smisljeno opravdanje tom odustajanjem, čovjek je stavljen pred racionalan ili iracionalan izbor. Ako se odluči za iracionalan ili nepametan izbor, razuman će čovjek postupiti protiv svoje razumske naravi, a to znači da će izdati sebe.

Kako svako biće ipak ima iskonsku težnju sačuvati svoj bitak, čovjek se uistinu nalazi u dodatnim mukama kada mu nadodju muke. Postavlja mu se pitanje hoće li dokinuti muke i tako dokinuti sebe ili će pak pokušati nadvladati ih te ostati i opstati to što on jest – razumno biće koje treba razumno postupati. No, nije nam zadaća to dalje razvijati. Svi imamo dovoljno iskustva s onim što čovjeku neprestano prijeti i pogađa ga tako da od toga veoma trpi te stradava.

b) Ako se pak pomisli i na Boga kao svemogućega, sveznajućega i savršeno dobroga, pitanje o zlu zadobiva još izoštreniju jasnoću i veću izričitost. Naime, u svijetu ima zla i jedva bi tko mogao zanijekati fizičke boli te duševne i duhovne patnje ljudi. Prema općem uvjerenju ljudi, zla

su neupitna. Ako je tomu tako, onda mnogi dovode u pitanje ne samo spomenute Stvoriteljeve atribute nego i njegovo postojanje. A to prema njima znači da, ako zla ima (a nedvojbeno je da ga ima), Bogu zasigurno nedostaje barem jedna od navedenih savršenosti. Svemogućí bi mogao sve moći, sveznajući pak sve znati, a savršeno dobri ne bi smio ništa zlo odobriti, a kamoli u njemu sudjelovati ili ga na bilo koji način podržavati. Prema takvu mišljenju zaključak se nameće sam od sebe. Dolazimo do čudne misli. Ono što ne postoji a ima očito djelovanje, tj. zlo u svijetu, dovodi u pitanje onoga koji naprosto jest, kojemu je bit biti, i osporava mu njegove osnovne atribute.

Zato, tko bi želio dovesti u sklad Božje atribute (svemogućí, sveznajući, savršeno dobar) i neupitnu činjenicu zla u svijetu, morao bi izgleda poduzeti neizmjerne tešku zadaću: nadjačati svemoćnoga, nadmudriti sveznajućega te natkriliti u dobroti beskrajno dobrog, tj. biti savršeniji od savršenoga. Međutim, iako su te zadaće prevelike za biće ograničene moći, znanja i dobrote, ipak ono, težeći preko svojih granica, znade za njih te su mu one i miljokaz udaljenosti od onoga posve udaljenoga, ali su istodobno i znak da se odnekuda može krenuti, pa makar i od svoje ograničenosti.

c) Drski postupak da se opravda ili osudi Boga na nekoj božanstvenoj raspravi ili pak na ljudskom sudu odavno je izazvao sumnjičavost glede ljudske preuzetnosti, a još više glede slabosti Boga kojega bi valjalo braniti. Izgleda da imaju pravo oni koji kažu da tu i nije riječ o Bogu i njegovoj obrani nego o ljudskom poimanju ili govoru o onome što bi Bog imao biti. No, nije li tu onda govor o umjetnoj konstrukciji ili načinu shvaćanja svijeta i Boga te o odnosima tako stvorene napetosti? Drugim riječima, je li problem doista zbiljski ili je pak umjetno stvoren?

Ipak, kao što se ne daju zaniijekati realne patnje, isto se tako ne da zaniijekati ni čovjekovo nastojanje da ih nekako dovede u smislenu cjelinu: neapsurdnoga poimanja stvarnosti i sveukupne zbilje. Ako se naime zlo protivi dobru, imaju li oni neki zajednički temelj ili su pak svaki na sebi tako utemeljeni da tvore vječna i bezuvjetna počela svega postojećega, naravno pod uvjetom da i zlu priznamo stanarsko pravu u našem svijetu?

U ovome se članku istražuje kako Kvirin Vasilj pristupa problemu zla, napose pod vidikom ontologije zla.

2. Ontologija zla

2.1. Metafizičko zlo

Budući da Kvirin Vasilj spominje uobičajene pojmove vezane uz zlo te se osvrće i na Leibniza čija je terminologija neizostavna kada je riječ o ovoj tematici, ukratko ćemo pokazati kako on prikazuje Leibnizov govor o zlu. Najprije konstatira da se Leibniz u svome shvaćanju fizičkoga zla kao jednostavnoga nedostatka dobra (*privatio boni*) očito oslanja na nauk skolastika, što po sebi ne vidi kao manu. Zamjera mu pak što “razlikuje fizičko zlo od metafizičkoga s posve nerealnoga stanovišta”.¹ Naime, metafizičko bi se zlo prema Leibnizu, a u Vasiljevoj interpretaciji, “sastojalo u ograničenosti prirodnih bića”.² Iz toga slijedi da sva druga bića osim Boga jesu bića od drugoga i time su ograničena, a opet iz toga “bi logički slijedilo, da je realnost metafizičkoga zla u svijetu nužna, ukoliko fizički svijet uopće stvarno postoji”.³ Neslaganje s Leibnizovom podjelom Vasilj ovako formulira: “Ali Leibnizova razdioba zla na metafizičko i fizičko nema stvarne vrijednosti nego je sasvim ishitrena, jer nitko ne smatra sebe nesretnim ili zlim stoga, što nije ono, što apsolutno ne može biti.”⁴

Kvirin pak ima drugu terminologiju. On etičko zlo zove metafizičkim, naravno ne u redu postojanja nego u redu krajnje svrhovitosti, odnosno odudaranje od nje.

S obzirom na metafizičko zlo, ukoliko se ono sastoji u ograničenosti stvorenih bića, mogli bismo reći da njegova bit nije, kao što Vasilj kaže, u tome što bi neko biće bilo nesretno zato što ne može biti neko drugo, pa makar i beskrajno, nego u tome što je ono kao ograničeno biće uvjetovano, ovisno te time i ugrozivo jer ne ovisi samo o sebi nego o mnoštvu

1 Kvirin VASILJ, *Temelji spoznaje stvarnosti*, Drina Press, Madrid – Valencija, 1966., str. 647.

2 *Nav. mj.*

3 *Nav. mj.*

4 *Nav. mj.*

čimbenika koji moraju biti ostvareni da bi ono postojalo. Ograničenost bitka ili savršenstva jest naime uvjet mogućnosti da do zla uopće može doći. Mogli bismo reći da se ograničenost sastoji upravo u toj dokidivosti, promjenjivosti, nenužnosti, jednom riječju ugrozivosti, tj. fizičkoj pa onda i metafizičkoj slabosti.

Treptava, drhtava, vremenita, prostorno rasprostrta, na raznim stupnjevima bićevitosti sastavljena bića s pravom se zovu bićima jer u njima bdi je nužnost protivljenja nebitku dokle ikako jesu. Dok u njima svijetli bitak, ne pripadaju neprohodnoj stazi istraživanja nego sudjeluju u najvećoj mogućoj pobjedi, pobjedi bitka nad nebitkom. Dok bića jesu, ona su na svijetlu i prohodan je put koji kroz njih vodi, iako se ta staza čini beskrajnom zbog tajnovitosti bitka. Ta bića, koja pripadaju carstvu slavlja i pobjede, osuđena su na priznavanje poraza i odustajanja od bivovanja, ito po redu nužnosti. U njima i s njim dano je i prokletstvo svih prokletstva, da istodobno jesu i da ne moraju biti.⁵ Kao da su se u njima zaratili bitak i nebitak te kao bezgranični ugrožavaju ograničeno (*apeiron* i ono što ima *peras* – granicu) vukući ga svatko na svoju stranu: jedno u bitak, a drugo u nebitak. Na neko vrijeme sklopljeno primirje između bitak i nebitaka nije nikakav mir nego vječna napetost u kojoj nijedan apsolut ne popušta, ali zato popušta ono koje nema beskraja nego je stvoreno kao krajnje (ono što po naravi ima kraj) na granici bitka i nebitka. Ne reče li Augustin da su takva bića stvorena od lošega materijala? Stvorena su ni iz čega. Eto, to *ni iz čega* njihova je metafizička bolest ili metafizičko zlo.

S druge pak strane bića jesu upravo bića jer imaju bitak, jer se u njima bitak *obićio*, postao zasebno biće. Sva bića uzeta u sveukupnom zajedništvu imaju zajedništvo upravo po bitku. Kada ne bi postojalo ono biće kojemu je bit biti, pojedinačna bića ne bi mogla opravdati ni svoje trenutno postojanje. Ono što opravdava po nužnosti je to što jest. Najprije svojim bitkom opravdava sama sebe pa je sam razlogom svoga postojanja, a to može biti jer je čisti čin, čista zbilja bivovanja.

5 Usporedi glasoviti Anaksimandrov fragment o ograničenim bićima i *apeironu* u koji se moraju vratiti po nužnosti jer jedan drugima čine nepravdu. Tako su ta bića osuđena na gubljenje svoje određenosti, a time i svoga individualiteta.

Držeći bića u bitku, Bog ih *ozdravlja* od nebitka te ona tako bivuju, iako nikada ne mogu biti posve izliječena od svoje nenužnosti jer na kraju krajeva i Bog ih je stvorio slobodno, a ne iz bezuvjetne nužnosti i potrebe kao da bi mu nedostajala ili bi se on njima ozibljo.

Mogli bismo se složiti s Vasiljem da ne postoji metafizičko zlo u tom smislu da ne postoji neko protivno počelo od bitka koje bi djelovalo a bilo posve slobodno od izvora svake pozitivnosti. Apsolutni nedostatak bitka dokida sama sebe te se o njemu ne može govoriti kao o nečemu zbiljskome. Isto tako, s Vasiljem bismo se mogli složiti da, uzeto metafizički, drukčije i nije moglo biti, ako ima drugih bića osim Boga, nego da nužno moraju biti ograničena, tj. mogu imati samo primljeni i darovani bitak. Složimo li se s time da nije po sebi zlo to što ima drugih bića osim Boga, onda nije zlo što su ona takva kakva moraju biti, ograničena, te da, poštujući svoje ograničenje i težeći za ozbiljenjem, nijedno samo po sebi nije zlo. Nasuprot Vasilju valja međutim reći kako metafizičko zlo nije doduše pravo zlo, ali je izvor i mogućnosti nastajanja zla. Ono se sastoji u tome da ograničena bića mogu biti udarena zlom. Hoćemo li to zvati zlom, pitanje je terminologije a ne mogućnosti zla koja je nažalost često prelazila i prelazi u zbilju.

2.2. Realnost fizičkoga zla

Sada dolazi ono što bismo željeli raspraviti s Vasiljem i možda uskladiti neke terminološke razlike. Riječ je o fizičkom zlu na koje se u raspravi najprije upire prstom jer se uistinu na njega može lakše pokazati negoli na metafizičko i moralno zlo. Posljedice su mu očiglednije i konstatacija je lišena svjetonazorskih pogleda. Naime, svakoga boli, u što vjerovao da vjerovao. Početno držimo da je fizičko zlo rezultat djelovanja nekih fizičkih procesa koji pogađaju čovjeka tako da on trpi ili čak od njih strada. Ti procesi mogu biti izazvani pukim fizičkim zakonitostima ili ih u određeno vrijeme i na određenome mjestu može potaknuti neki slobodni djelatnik s nakanom da nekome naškodi.

Evo najprije nekoliko formulacija kojima Vasilj nastoji prikazati što bi imalo biti fizičko zlo ili što je ono što se tako imenuje:

Da stvarnost fizičkoga zla ne označuje bitak, jasno slijedi iz činjenice, što mi ne smatramo nešto zlim naprosto zbog toga, jer realno postoji. Jedino tada, kada smo iskusili, kako se neki bitak odnosi prema našem vlastitom biću, možemo govoriti o tome, da li je dobar ili zao, već prema tome, kako djeluje na naše biće.⁶

Nijedno biće, prema Vasilju, nije prirodno zlo samo zato što “posjeduje neki bitak, nego zbog toga, jer se njegovo djelovanje pod određenim okolnostima ne slaže s djelovanjem nekoga drugoga bića”.⁷ Za našega su autora pojmovi “dobro” i “zlo” suodnosni. A samo se “za Biće-od-sebe može reći, da je dobro samo po sebi, dok druga bića mogu postati dobra samo relativno”.⁸ Jedna od definicija zla koja se više puta ponavlja glasi: “Prirodno zlo možemo odrediti kao *međusobno djelovanje dvaju bića, koja ne spadaju zajedno*, ili kao nasilnu rastavu dvaju bića, koja spadaju zajedno.”⁹ Primjećujemo da autor upotrebljava termine “prirodno” i “fizičko” naizmjenično, u istom značenju. Tako, započinjući odjeljak u knjizi *Filozofija ljudskog duha* pod naslovom “Ontologija fizičkog zla”, kaže: “Stvarnost se fizičkog zla sastoji u djelotvornim dodirima dvaju ili više bića koja ne spadaju zajedno. Zlo nije neki bitak nego neslaganje među bićima. Ovo neslaganje onda živa bića osjećaju kao bol i muku.”¹⁰ To znači da zlo nema bitak:

Kad bi zlo predstavljalo neki bitak, onda bi neko biće samom činjenicom, da stvarno postoji, bilo svim drugim bićima zlo. Isto tako, kada bi fizičko dobro značilo neki bitak, onda bi neko biće samom činjenicom, da realno postoji, bilo dobro. Ali mi ne zovemo neko biće dobrim ili zlim, naprosto zato, jer postoji u stvarnome redu. Mi razlikujemo bića na dobra i zla prema naravi njihova djelovanja na naše biće. Odatle slijedi, da zlo ima samo fizičku egzistenciju, t. j. da ono predstavlja nepravilno i nepovoljno djelovanje dvaju bića ovdje i sada. Realnost je dakle zla u svijetu moguće načelno protumačiti djelovanjem prirodnih agensa, budući da zlo ne označuje nekoga bitka.¹¹

6 K. VASILJ, *Temelj spoznaje stvarnosti*, str. 640.

7 K. VASILJ, *Sloboda i odgovornost*, Izdanja “Ranjeni labud”, Rim, 1972., str. 229.

8 *Nav. mj.*

9 *Nav. mj.*

10 K. VASILJ, *Filozofija ljudskog duha*, ZIRAL, Chicago, 1984., str. 351.

11 K. VASILJ, *Temelji spoznaje*, str. 463.

2.3. Moralno zlo kao jedino pravo zlo

Nakon što je na mnogo mjesta pisao o zlu, Vasilj je u zreloj dobi htio knjigom *Opstojnost Božja i stvarnost zla*¹² još jednom sabrati misli o toj temi i ispraviti neke možebitne pogreške u prijašnjim izdanjima jer nije uvijek bio u prilici sudjelovati u konačnoj redakciji teksta. Najprije želi odrediti fizičko zlo i onda ga dovesti u vezu s moralnim. Glede određenje realnosti fizičkoga zla Vasilj ponavlja svoju temeljnu tezu: “Realnost se fizičkog zla sastoji ili od djelotvorne rastave dvaju bića ili bitaka koji spadaju zajedno i koji na sintetičan način uzajamno povećavaju svoje blagostanje i djelotvornost, ili od djelotvornog spajanja dvaju bića ili bitaka koji ne spadaju zajedno i koji se uzajamno razaraju.”¹³ Mi, prema njemu, dijelimo bića na dobra i zla, ovisno o tome kako “djeluju na naše osobno biće”.

Odatle se može utvrditi da je “pojam fizičkog zla relativne naravi”. Iz toga pak slijedi da fizičko zlo nije nužno vječne naravi nego da je doki-divo. Vasilj optimistički zaključuje: “Dovoljno bi bilo uspostaviti samo bolji i svrsishodniji poredak među bićima, koja već stvarno postoje, da realnost fizičkog zla posve iščezne iz svijeta.”¹⁴

Brzo nakon toga zaključka naš autor tvrdi: “Fizičko je zlo ugrađeno u same temelje fizičkog svijeta.”¹⁵ “Stvarnost fizičkog zla nadilazi, transcendirira stvarne mogućnosti ljudske osobe.”¹⁶ Znači, čovjek nije u stanju eliminirati fizičko zlo iako ono i dalje ostaje relativne naravi. Vasilj izričito postavlja pitanje: “Kako dovesti u sklad apsolutnu savršenost Božjeg Bića, čije postojanje kao Apsolutnog Bića spoznajemo posve nezavisno od realnosti ili nerealnosti fizičkog zla u svijetu sa stvarnošću fizičkog zla, koje nas bije i tuče sa svih strana i na svakom koraku i kojega stvarnost nadilazi fizičke mogućnosti čovjekova fizičkog djelovanja?”¹⁷

Ali susret s fizičkim zlom nikako nije gotova stvar. Naime, čovjek može isto zlo susresti na različite načine. Tako dobri ljudi pred takvim

12 ZIRAL, Chicago, 1991.

13 K. VASILJ, *Opstojnost Božja i stvarnost zla*, str. 31.

14 *Isto*, str. 32.

15 *Nav. mj.*

16 *Nav. mj.*

17 *Nav. mj.*

zlom postaju još boljima, a zli još gorima. Fizičko je zlo zapravo izazov. No, isto tako valja primijetiti da Vasilj konstatira kako fizičko zlo pogađa jednako i dobre i zle i u tome pokušava obraniti pravednost Božju. Naime, Bog stvara svijet i za grješne i za dobre, kao što i kiša, a i tuča, jednako pada i jednima i drugima. Kada Bog ne bi htio fizičko zlo, doduše ne u sebi nego kao pedagoško sredstvo,¹⁸ onda Vasilj ne vidi kako bi Bog mogao biti pravedan. Pravedni pak lakše podnose zlo, pa i ono koje nisu zaslužili, a nameću im ga oni nepravedni jer su u zajedništvu s njima.

Budući da je fizičko zlo relativno, ne smijemo ga promatrati kao da je apsolutno:

Ako me realnost fizičkog zla potiče na pročišćavanje mojih misli i osjećaja, ako me nadahnjuje na činjenje dobrih djela iz ljubavi prema Božjem Biću, a što bi, po mojoj namjeri, mojim dobrim djelima davalo božansku i vječnu vrijednost, onda je jasno da se stvarnost fizičkog zla ne smije promatrati statički i jednosmjerno nego dinamički i višesmjerno: mi fizičko zlo možemo pretvarati u osobne čine za dobre i loše ciljeve.¹⁹

Tako za Vasilja ostaje jedno jedino istinsko zlo, a to je moralno zlo. Ono je jedino moguće zlo “koje po svojoj namjeri uvlači u svoje mreže i samo Apsolutno Biće. Stoga ono nosi u sebi oznaku apsolutnog zla.”²⁰ Fizičko je zlo “samo daleki podekvivalent” moralnom zlu.

Teza prema kojoj ne bi bilo fizičkoga zla da nitko nije griješio filozofski se teško može braniti i opravdati. Naime, ako se pomisli da su kontingentna bića ipak ograničena u svojoj savršenosti, mora se misliti i na to da nešto što nema puninu i čvrstinu čistoga čina ili bitka ne može savršeno funkcionirati. Od nesavršenoga tražiti savršenstvo možda je ipak prevelik optimizam – pa se u pomoć priziva i Božja svemogućnost. Ne može Bog stvarati četverokutne trokute. Tom se nemogućnošću ne umanjuje njegov identitet nego se samo potvrđuje. Molitva koja bi sa-

18 “Budući da je Bog beskrajno sveto, mudro i pravedno biće, on je u same temelje fizičkog Svijeta ugradio čimbenike fizičkog zla: ili kao lijek ili kao kaznu za stvarnost moralnog zla u Svijetu.” *Isto*, str. 33.

19 *Nav. mj.*

20 *Isto*, str. 32.

državala takav nemogući sklop bila bi više kušanje Boga negoli iskrena i ponizna molitva koje prihvaća i poštuje neapsurdnost zbilje.

Zaključak

U svojoj raspravi o zlu kao kamenu spoticanja vjeri u Boga Vasilj svakako ističe da se izvode pogrješni zaključci iz pogrješnih pretpostavaka. Temeljna pogrješna pretpostavka sastoji se u tome što čovjek pretpostavlja da ima odgovarajući pojam o Bogu te onda izvodi zaključak kako ne bi smio postojati Bog ili pak kako ne bi smjelo postojati zlo. Do nesporazuma dolazi ponajprije zato što se uspoređuju umjetno stvoreni pojmovi koji se nedovoljno kritički pročišćavaju, a onda se izvode veliki zaključci koji su posve pogrješni. Niti imamo adekvatan pojam o Bogu, niti dovoljno iskristalizirano poimanje onoga metafizičkoga, fizičkoga i moralnoga. Vasilj nas upozorava kako stvari nisu tako jednostavne da bi se moglo reći: "Ako je Bog svemoguć, sveznajući i svršeno dobar, ne smije postojati zlo u svijetu." Naprotiv, Vasilj hoće pokazati da je dobrota Božja još savršenija time što postoji fizičko zlo. Relativnost fizičkoga zla može potaknuti čovjeka na veće moralno dobro i na vjeru u Boga koji je savršeno dobar. Tko se zgraža nad fizičkim zlom, taj iskazuje samo svoj stav, a ne razotkriva kako se stvari uistinu odnose, misli naš autor.

Literatura

- VASILJ, Kvirin, *Opstojnost Božja i stvarnost zla*, ZIRAL, Chicago, 1991.
- VASILJ, Kvirin, *Temelji spoznaje stvarnosti*, Drina Press, Madrid – Valencija, 1966.
- VASILJ, Kvirin, *Sloboda i odgovornost*, Izdanja "Ranjeni labud", Rim, 1972.
- VASILJ, Kvirin, *Filozofija ljudskog duha*, ZIRAL, Chicago, 1984.